

ODGOJ SVEĆENIČKIH KANDIDATA ZA PASTORALNO DJELOVANJE

Vjekoslav Bajsic

Pisati o odgoju za pastoralno djelovanje svećeničkih kandidata lako je i teško. Lako bi bilo iznijeti norme crkvenih dokumenata te izraziti opće želje ili zahtjeve kakav bi morao biti pastoralni radnik. Teško je, naprotiv, pisati o konkretnim mjerama i načinima kako da se postigne sve to što bi se moglo poželjeti.

Prošlo je već više godina otkako se više ne održavaju sastanci sjemenišnih poglavara i odgojitelja što ih je običavao organizirati Zagrebački bogoslovni fakultet o odgoju svećeničkih kandidata. Stvar je zastala što iz tehničkih razloga, jer je neko drugo zborovanje pokrilo termin, što pak zato jer se tema nekako iscrpila ili je zaglibila. Sjećam se da se više puta željelo doći do opipljivijih rezultata, ali bi se predmet obično zamrsio oko toga što je danas specifično za svećeničku službu. Bez jasnoga cilja nema, naime, jasnoga djelovanja. Većinom se nastojalo oko toga da se svećenik jasno odvoji od laika, te da se tako nađu posebne smjernice za njegov poseban odgoj. No, tu se gotovo uvijek, ako se tjerao mak na konac, osjetilo da se teoretski specifična razlika sastoji u svećenikovu svetom redu i posebnim punomoćima koje mu on podjeljuje, a te su se uglavnom svodile na euharistiju i ispovijed, jer bi sve drugo mogao činiti i vrijedan laik. To je

pak bilo premalo da se odrede posebnosti svećeničkog odgoja i kako je većinom već bilo vrijeme da se skup razide, ostalo se pri toj konstataciji i u neprilici do slijedeće godine kad bi igra počela iznova.

Čini se, dakle, da je korisnije početi od lika pastoralnog radnika i njegove djelatnosti. No, ni tu nije danas osobito lako, jer ne postoji više neko homogeno kršćansko društvo sa svojim stalnim ili ustaljenim, da ne kažem normiranim, potrebama. Prilike su od mjesta do mjesta različite. Pomislimo samo na neko selo koje još nije dodirнула ruka moderne civilizacije (ako ga uopće ima) i na predgrada velikih gradova s često vrlo izmiješanim stanovništvom različitih vjera i nevjera, pa će nam biti jasno da je vrlo teško zacrtati neki standardni lik suvremenog pastoralnog radnika. Potrebe su toliko raznorodne da bi čovjek, ako se želi da bude posvuda „upotrebljiv“, morao biti neka vrsta duhovnog padobranca i svaštara, prvaka u duhovnom dekatlonu. Pogotovo gradska sredina, sa svojom vrlo širokom lepezom različito obrazovanih ljudi različite pretpovijesti i usporednim manjkom nekog već postojećeg kršćanskog zajedništva, neke kršćanske „atmosfera“, stavlja na sposobnosti svećenika upravo nemoguće zahtjeve. U nekim sredinama valja vjernike tek

okupljati, te se služba pastoralca pretvara u prave apostolske avanture. Tamo gdje je moguće osloniti se na neku već postojeću ili još postojeću jezgru riječ je često o ostacima tradicionalnih oblika „dolaženja u crkvu” koje bi valjalo ne samo održati nego i same vjernike više posvijestiti i aktivirati, povezati u suvremenu zajednicu, gdje se pod suvremenim misli nešto što samo može živjeti i rasti u današnjim prilikama.

S druge strane, posljednjih je godina opao broj svećeničkih kandidata, te tako ima manje izbora. Uz to ljudi dolaze iz sredina koje su iskusile gotovo sve duboke promjene društva o kojima govori 13. koncilski shema a znano im je također da kasnije često neće doći u neku sređenu kršćansku sredinu, u neku ugodnu socijalnu nišu i skrovitost toploga župnoga doma sa starijim iskusnim kolegom i ljubaznim susjedstvom, nego ponekad na vjetrometinu. A nisu svi po naravi polarni istraživači i kolonizatori Amerike.

Ako se u svrhu neke inspiracije osvrnemo na doba rane Crkve, što se danas rado čini, to nam ni otuda nema mnogo pomoći, jer se tada pitanje postavljalo sasvim drukčije. Prezbiteri su u ono vrijeme doista bili presbyteroi, tj. stariji. Klasičan je u tom smislu Pavlov recept za izbor biskupa (1 Tim 3, 1–7). Ako je neki laik svojim životom, dakle kroz mnogo godina, pokazao da je trijezan i razuman, da se dobro slaže s ljudima i dobro postupa sa svojim ukucanima, moglo se vrlo razumno očekivati da će se isto tako brinuti za mjesnu Crkvu. Na te iskušane i provjerene temelje i sigurnosti dan mu je sveti red i služba.

Crkva već dugo ne čini tako. Ima tu više razloga, u koje nećemo ulaziti. Danas se od svećenika zahtijeva više znanja i raspoloživosti nego što bi mu pružila neposredna tradicija u ondašnjim prilikama. Uzimlju se, dakle, mladi ljudi koji još nisu postigli punu zrelost i iskusvenu sigurnost života, što je sigurno manjak, ali im se zato pruža poseban odgoj u posebnim ustanovama. Zasebno zajedničko prebivanje ima svojih velikih prednosti utjecaja grupe i kontrole starijih, iskusnijih, mogućnosti zajedničkog života i razmjene ljudskih duševnih dobara. Danas je neprilika u tom načinu odgoja

što ljudi nakon ređenja — kad se službeno smatraju zrelima za sva opterećenja, premda to većinom još nisu — prelaze iznenada iz umjetne sredine sjemeništa u grub, stvaran život i kadikad teške prilike, gdje se tek moraju snaći kako znaju i mogu. Ranije je bilo više mogućnosti uvježbavanja uz nekog iskusnijeg kolegu i dobrohotnu kršćansku okolinu koja je poticala i nosila. Pastoralne pripreme i vježbe u kasnijim godinama sjemeništa nastoje, inspirirane Koncilom, ublažiti taj skok u hladnu vodu. No teškoće ostaju.

Jedna od glavnih općih teškoća današnjega odgoja jest pomanjkanje uzora i predložaka. Tradicionalni se odgoj mogao oslanjati na uhodane sheme koje su pristajale uz uhodanu situaciju. Budući da je danas sve manje uhodanoga, zahtijevaju se novi načini i metode da se pokriju nove potrebe. No često se ne zna što zapravo činiti, što je prilično normalno kad je toliko toga novo. Ipak su današnji odgojitelji — ovdje mislim doista odgoj, ne samo držanje reda u kući — na neki način u boljoj poziciji nego ranije. Pedagogija i psihologija pružaju danas neke važne uvide u temeljna ljudska ponašanja, te se odatle mogu crpsti jasnije metodičke smjernice. To ne znači da je „stari” odgoj jednostavno zastario. Imao sam prilike iskusiti koliko su neka vrlo stara pravila bila začuđujuće suvremena i smišljena. No ima zastarjelosti koja je doista neprikladna: ne zato što su načini postali loši, nego što ni ranije nisu bili dobri, ali su ih dobre prilike omogućavale i prikrivale im nedostatke. Danas mogu biti štetni.

Gotovo je suvišno reći da mnogo ovisi o osobi odgojitelja, tako da bi se moglo govoriti o odgoju odgojitelja. I tu je potreban, uz zrelost, i neki talenat, neko školovanje i iskustvo. Dakako i karizma.

+ + +

O odgoju kandidata za pastoralni rad mogla bi se bez sumnje napisati knjiga, što su drugi već učinili. Ako se ovdje po želji izdavača vraćam na temu, to je zato da se opet barem prisjetimo problema. Nemoguće je reći sve. Htio bih upozoriti samo na neke stvari, najprije

one opće a zatim one posebne.

Što se tiče odgoja uopće mislim da bismo se morali čuvati jedne često neposvijećene i neizrečene pretpostavke, tj. da je mladi čovjek nešto plastično kao glina, te se po volji može oblikovati u svako ponašanje, samo ako se dosta dugo podvrgne ponovljenom postupku. Ta se predodžba oslanja na činjenicu da je kod mnogih živih bića moguće uz dane uvjete oblikovati tzv. uvjetovane refleks, tj. trajno povezati neka nova poželjna ponašanja uz neke posebne podražaje. Tako se čini da je dovoljno ustrajno ponavljati neku vježbu, pa će s vremenom postati navikom, habitusom, drugom naravi.

No pretpostavka nije točna. S jedne strane, ljudi nisu tako amorfni kao glina; dolaze u sjemenište već oblikovani nasljedstvom, životom u obitelji, u širem krugu susjedstva i prijatelja, u školi, pod utjecajem javnoga života i njegovih sredstava komuniciranja. Reagirat će različito, možda iznenađujući, na poteze odgojitelja. S druge strane, vrijedi da se navike, ako ne idu u smjeru neke dublje motivacije, isto tako mogu odviknuti: uvjetovani se refleksi gube. Već od svoje prve godine sjemeništa morao sam ustajati u pola šest. Nakon beskrajnog ponavljanja te prakse još uvijek nemam čvrste navike, te prospavam dulje čim se pruži prilika, i nije mi loše. Uvjetni refleksi traju dok traju uvjeti. Ako se temeljito promijene uvjeti života, što u današnjim prilikama nije tako rijetka pojava, nestat će potrebnih podražaja da se navika održi. Ono što je u sjemeništu išlo glatko i činilo se osiguranim ne mora ostati takvo kad nema više ni zvonca ni poglavara. Potrebni su za to dublji motivi. Ima danas dosta ljudi koji gube vjeru otaca čim se nađu u stranoj okolini. To samo znači da im „vjera” nije bila neko osobno uvjerenje, nego uvjetovani refleks, koji se izgubio kad su nestali odgovarajući podražaji. Treba kod čovjeka razlikovati odgoj i dresuru.

Normalna je potreba čovjeka već od djetinje dobi da se svojim težnjama i vrijednostima po mogućnosti što bolje uključi u društvo odraslih. Zato je učenje oponašanjem, imitacijom i identifikacijom jedan od najvažnijih putova stvaranja novih ponašanja. Ne govori se uzalud često o dobrom primjeru. Postoje pozitivni po-

daci iz eksperimenata s djecom koliko je ponašanje odraslih presudno za oblikovanje djetinjeg ponašanja. No, ni tu se imitacija ne smije shvatiti kao da polazi od tabulae rasae, od nule, te da je dosta da se netko nađe uz nekoga da bi ga počeo oponašati, prisvajati njegove načine ponašanja. Imitacija polazi iz nekih težnji vlastitog ostvarenja, često nejasnih samom mladom čovjeku, prema kojima sam sebi odabire svoje uzore i predloške, iako većinom nesvjesno. Čovjek se oduševi osobom, nastupom i ponašanjem nekog drugog čovjeka, koji mu postaje toliko simpatičnim da uglavnom bez razmišljanja prihvaća njegove misli i čine poistovjećujući se s njim. Ako se stvori takva veza s nekim dobrim uzorom, bit će i odgoj uglavnom bez problema i uspješan. Pitanje je, dakako, tko komu imponira i u čemu. Dakako da bi pri izboru odgojitelja trebalo misliti i na tu stranu stvari, tj. može li neki poglavar svojom osobnom i kršćanskom zrelošću, svojim nastupom imponirati današnjem mladom čovjeku. Općenito se može reći da suverena sigurnost u svoju stvar koja se očituje u širokom razumijevanju za tuđe probleme i polazišta, u interesu za tuđa gledanja i razloge bez straha za valjanost vlastitih razloga ima više vjerojatnosti da privuče simpatije mladoga čovjeka nego nesigurnost koja se možda prikriva iza „čvrstih” šablona mišljenja i ponašanja koje se ne smiju dovoditi u pitanje, jer se ne umiju obrazložiti. Mladi vrlo brzo „prokuže” čovjeka.

Dublje razumijevanje tih odnosa pruža nam psihologija grupe. Činjenica je da ljudi žive u skupinama, počevši od obitelji, ulične skupine djece, grupe na radnom mjestu, u sjemeništu, nacionalne zajednice, Crkve. Ovdje mislim na tzv. spontanu grupu, koja se sama oblikuje gdje god je više ljudi zajedno te diktira odnose i kakvoću veza i u umjetnoj grupi, npr. nekom razredu, unutar organizacije. Skupina je neko mnoštvo ljudi s podijeljenim ulogama u međusobnim odnosima. Uloga je pak ponašanje koje netko od nas očekuje. Tipično je za grupu da je „hijerarhijski” strukturirana, tj. nisu svi po važnosti i utjecaju jednaki, nego se osjeća i opaža neki spontani poredak: zna se tko je „jači” od koga, tj. tko će povesti a tko je poveden, tko predlaže a tko se priključuje, tko je „pametniji”

a tko „popušta”. To se može lako ispitati tzv. sociogramom. Pita se, recimo, tko bi s kim po-šao najradije na neka daleka putovanja i sl. te se iz toga mogu zaključiti preferencije i odnosi u grupi. Tko uživa najviše privrženosti zauzima mjesto „vođe” u grupi, te posjeduje najveći utjecaj na ostale.

Ta je činjenica presudna za odgoj u zajednici, te je moramo uvažiti i izvesti neka pravila za praksu. Odgoj će biti praktički nedjelotvoran i nemoguć ako grupa ne prihvati odgojitelja kao pripadnika grupe, tj. kao „svojega”. Dakako da odgojitelj ne može često biti harambaša grupe, ali bi bilo vrlo dobro kad bi ga takvim željeli. Ako pak „vođa” grupe stoji u lošim odnosima prema odgojitelju i obrnuto, odgoj će biti gotovo nemoguć, jer će negativan utjecaj „vođe” grupe biti znatniji od odgojiteljeva nastojanja. Htio bih naglasiti da tu nije riječ o disciplini, jer se ona može uvijek manje ili više provesti silom, nego tko komu služi kao uzor.

U zavodima gdje su studenti možda već prostorno raspodijeljeni po grupama – moderna zdanja često uvažavaju te potrebe, te stavljaju po 10–15 ljudi zajedno u odjele – raspolaže odgojitelj mogućnošću da rastvori neku grupu u kojoj se pojavio „vođa” s negativnim utjecajem ili da premjesti „vođu” u neku drugu grupu s jačom ličnošću koja će moći pozitivno utjecati na nj.

Čest je slučaj, i podosta razumljiv, da se poglavarstvo osjeća kao jedna grupa, a kandidati kao druga. Odatle su razumljivi česti antagonizmi između studenata i poglavarstva kao takvo-ga, jer se različite grupe po prirodi ne podnose na jednom mjestu, što uvijek ima nezdrave posljedice po odgoj. Zato bi se poglavari morali truditi da ne dozvole da im se zajednica raspadne na takve dvije grupe, jer će znatno opasti njihov pozitivni utjecaj na mlade. Jasno je da su poglavari poglavari i da se po dobi i znanju, zrelosti i svojoj prošlosti razlikuju od pitomaca, ali ako se već sami počinju smatrati zasebnom grupom, koja se npr. bori protiv neposluha i tvrdoglavosti druge njima podložne grupe, onda su uglavnom izgubili svoje šanse. Morali bi nastojati da se „integriraju” s odgajanicima. Antagonizmi onemogućavaju identifikaciju i imitaciju, premda se i tada nešto uči iz situaci-

je: uglavnom nepovjerenje. Integrirati se pak znači učiniti jasnim i prihvaćenim da postoje neki zajednički ciljevi i problemi koje valja zajednički rješavati, tj. razgovarati o njima, o najprikladnijim sredstvima kako da se postignu. Ta zajednička aktivnost oko zajedničkih ciljeva (nitko se ne bi smio izvlačiti formulom „tvoj problem!”) može biti od velike pomoći da se izbjegne opasan razmak koji se rado stvara između odgojitelja, poglavara, i studenata već uslijed odnosa nadređenosti i podređenosti. Sudjelovanje oko zajedničkog cilja najbolje je sredstvo da ljudi zadobiju svijest zajedništva.

U vezi s tim osnovnim odnosima u grupi i prema grupi – koji se ne mogu preskočiti ili ignorirati, jer su čovjeku temeljni i urođeni – često je usko povezan problem poslušnosti, o kojemu se većinom govori na prvom mjestu kad je riječ o odgoju svećeničkih kandidata. Problem poslušnosti zapravo je refleks problema grupne diferencijacije i povezanosti.

Problem poslušnosti nameće se često kao glavni iz pomalo pojednostavljenog gledanja na odgoj. Misli se: kad bi ljudi slušali, bili bi riješeni svi problemi, te se u prvom redu nastoji oko materijalne strane posluha, tj. da se bilo kako proizvedu željeni efekti, da se učini jedno ili drugo, a manje oko formalne strane, tj. da se u čovjeku probudi iskrena volja za poslušnošću.

Često se problemi odgoja za poslušnost iznose kao problemi kompromisa između discipline i dužnosti, s jedne strane, i slobode, s druge strane. No stvari su i tu nešto zamršenije, te se tiču nekih osnovnih struktura ljudskoga ponašanja koje se ne mogu zaobići, nego bi ih valjalo koristiti.

U toj točki trebalo bi razlikovati odgoj za poslušnost i odgoj preko ili pomoću poslušnosti. Na žalost često se ima u vidu samo ovo drugo, tj. pretpostavlja se da će netko steći neku naviku već time što se prisiljava da poslušno opetuje neku disciplinsku vježbu koja bi mu se, zatim, morala uvriježiti kao trajno ponašanje – o čemu je već bilo riječi. No valjalo bi najprije riješiti pitanje posluha, dobrovoljnog i spontanog posluha. Te je stvari vrlo jasno i poučno iznio i protumačio kardinal Garrone u svojoj knjižici upućenoj odgojiteljima „Poslušnost i

odgoj za poslušnost” (KS, Zagreb 1969) te bih je srdačno preporučio i studentima i odgojiteljima. Ukratko govoreći, tu se polazi od katoličke istine da je svaki čovjek zasebno djelo Božje i, prema tomu, Božje vlasništvo, te nitko drugi nema nad njim kao nad osobom svojega prava neke vlasti. Zato se može nalagati samo u ime Božje i kao predstavnik Božji. Postoji među ljudima činjenica tzv. zajedničkog dobra (bonum commune), tj. dobra pojedinca koje se, međutim, može postići tek u zajedničkom naporu s drugima (koji isto žele). Vlast je potrebna da se to zajedničko dobro ostvari, te u tom smislu predstavlja Božju volju i zapovijeda božanskim autoritetom. Vršiti svoju funkciju tako da aktivira ljude pronalazeći svakomu njegovo mjesto u tom zajedničkom radu, tako da koordinira te akcije i usmjeruje ih prema zajedničkom cilju. Vlast se poglavara, dakle, ne proteže preko zajedničkog dobra, nego mu služi. Ako poglavar nešto naređuje za to zajedničko dobro, moralo bi svima biti ne samo jasno nego i vrlo prihvatljivo da se pokore njegovu nalogu koji im pomaže da ostvare to dobro, dakle, i vlastito dobro. Zato je za funkcioniranje poslušnosti od prvotne važnosti da svi, oni koji nalažu i oni koji slušaju, jasno i složno i što konkretnije upoznaju koje je to zajedničko dobro, zajednički cilj za kojim teže.

Mislim da odatle proizlaze najbrojniji problemi oko poslušnosti. Nije, naime, otprve jasno s kakvom tko predodžbom o svom cilju dolazi u sjemenište. Možda ni poglavar nema jasne konkretne predodžbe o tom cilju, nego odgaja iz sjećanja kako su njega odgajali. Držim stoga da bi bilo vrlo korisno češće zajednički i otvoreno o tom raspravljati. Ako se jasno i u pojednostostima zacrti i predoči cilj, tj. pastoralna djelatnost, moći će već svatko sam odrediti poklapaju li se njegove predodžbe s onim što se od njega zahtijeva.

Tu je za zdrave odnose od kapitalne važnosti da kandidati osjete u poglavarevu ponašanju da je i on u službi toga njihova zajedničkog dobra, te da ne stoji nad njima samo kao onaj koji je jači. Zato Garrone zahtijeva da poglavar, ako je ikako moguće, obrazloži zašto nešto zapovijeda kako bi onaj koji sluša mogao uvidjeti nužnu logičku vezu zapovijedi sa svojim

ciljem. Nekada će prilike zahtijevati da se ne može izričito navesti razlog, ali bi poglavar morao postupiti tako da se jasno vidi da taj razlog postoji. Inače će se silom prilika njegova zapovijed tumačiti kao samovolja, hirovitost ili nastranost njegova karaktera a poslušnost kao nasilje ili besmislica.

Od presudne je važnosti u odgoju uopće da čovjek uvidi da postoji neki opći zakon kojemu se moraju svi pokoravati, a ne samo poglavareva volja ili neki slučajno uhodani mehanizam. Jedino se tako može osigurati da ljudi slušaju i onda kad nisu pod neposrednim nadzorom. No taj se zakon može uočiti jedino ako se vidi da je nešto drugo nego poglavareva osobna volja a to je opet moguće jedino tako da se vidi da mu se i poglavar svojom voljom pokorava.

Ima slučajeva kad poglavar iz straha za svoj autoritet misli da mora pitomca uvijek i pod svaku cijenu prisiliti da izvrši njegovu volju. Znam za slučajeve kad se već pitanje zašto se jedno ili drugo radilo tumačilo kao početak neposlušnosti, te se držalo da se i taj prividni otpor mora u klici skršiti. No takav način može dovesti do vrlo nepoželjnih posljedica. Ima roditelja koji kažnjavaju djecu po svom nahođenju ne dopuštajući nikakvih pitanja ni isprika, nego ih tumače kao tvrdoglavost i neposlušnost. Nakana je možda subjektivno dobra, ali se djeca ne odgajaju nakanom, nego uče od cjelokupna roditeljeva ponašanja. Tako se lako može dogoditi da dijete nauči samo ovo: kad ja budem velik, moći ću po miloj volji kažnjavati one malene, tj. nauči da među ljudima postoji samo zakon jačega. Zato se vrlo preporuča i zdravo je za odgoj da se odrasli, ako je možda pogriješio ili nanio neku nepravdu (ni on nije uvijek savršen) ispriča djetetu, jer će dijete upravo tada živo osjetiti da postoji neki viši zakon kojemu se pokoravaju i njegovi roditelji, te će se i ono tako ponašati poštujući i zakon i ponašanje svojih roditelja. Zato se ne treba bojati za autoritet i poslušnost ako koji poglavar nastoji obrazložiti svoj postupak ili ako prizna razloge podložnih.

U vrlo uskoj vezi s tim jest odgoj za racionalnost, za razumnost. Ako se nalog ne obrazlaže, nego apsolutno zahtijeva poslušnost i ako se olako prelazi preko razloga podložnih, što

će oni iz takve situacije drugo naučiti nego da u odnosima između ljudi ne vrijede razlozi, nego samo prisila, tj. da komunikacija između ljudi ne počiva na razumnosti i razložnosti, na objektivnoj stvarnosti, nego na samovolji jačega (makar de facto i ne bila riječ o samovolji)? Ako se pak osjeti da je obrazlaganje samo štetno, tj. ako se kažnjava, i da razlozi već otprve ništa ne pomažu, onda će pitomac naučiti (kao i ono dijete) samo ovo: kad ja budem na položaju, moći ću s podložnima raditi što me volja, a da budem jači, da dobijem u tom društvu neko važno mjesto, ne valja mi se služiti razlozima, jer ti ionako ne vrijede, nego vezama i smicalicama mimo svakoga zakona, jer zakona nema, nego vlada sila jačega i spretnijega. Jasno je da takav „odgoj” može dovesti samo do bolesne zajednice pune rivaliteta i ranjenosti.

Savjest je racionalna funkcija, tj. nije neki osjećaj, nego praktična upotreba vlastitog razuma u primjenjivanju općih zakonskih normi na vlastito ponašanje. Ako u odnosima poslušnosti ne dolazi do izražaja vrijednost razumnosti, ne vidi se kako bi pitomac mogao odgojiti svoju savjest kao racionalnu funkciju i naučio je kao takvu upotrebljavati, tj. pokoravati se razlozima koje mu ona donosi. Tu je napokon u pitanju i odnos prema samomu Bogu: hoće li se Bog koga valja slušati osjetiti kao inteligentno biće koje me razumije ili je to, naprotiv, neka hirovita sila koje se samo valja bojati?

Mislím da je iz svega toga rečenoga dosta jasno koliko jedan krivi odgoj za poslušnost može imati upravo razorne posljedice za kasnije zajedništvo i njegovo pravilno funkcioniranje. Neka mi se ne zamjeri, držím da mnoge neprilike u ljudskim odnosima i vezama unutar naše Crkve idu na račun takvoga krivoga odgoja. Možda je i naša prošlost, gdje je gotovo uvijek više važila sila nego razlog, kriva što već rano ujutro moramo razbijati glavu kako ćemo danas dokazati da su dva i dva četiri ili što smo možda uvjereni da je ipak lakše i probitačnije zaobilaznim putem. Ako ljudski odnosi ne počivaju na racionalnosti, onda će počivati na sili, a tada to više nisu ljudski odnosi. U odnosima sile pojedinac i njegovi razlozi praktički ne znače ništa. Zato nam često i nije važno što tko doista misli, nego tko je s kim, jer grupa

daje snagu. Samo što između grupa nema morala.

Možda sam se previše zadržao na tom jednom aspektu odgoja. No držím da je stvar od veće važnosti no što slutimo. Odgoj bi upravo pastoralnom radniku morao pružiti jasnu spoznaju, iskustvenu spoznaju da se ljudski život ne sastoji od iracionalne borbe raznih ljudskih volja za premoć, nego da postoji nešto kao objektivna, za sve važeće stvarnost sa svojim zakonima koji nam pomažu, baš zato jer važe za sve, da se sve razne volje ipak okupe oko jednog zajedničkog dobra.

+ + +

Ako nakon tih zapravo općih primjedaba na način odgoja prijedemo na ono specifično u odgoju za pastoralnu djelatnost, onda više nije tako jednostavno dati konkretne smjernice za taj posao.

Znanje koje je potrebno – da ne kažem dostatno – da svećenik može zadovoljiti informativnim potrebama današnjih ljudi u raznim sredinama nastoji mu se prenijeti preko obrazovnih ustanova. Kakvu god one imale razinu, mislim da će pastoralni radnik u današnjim sredinama s pomiješanim stanovništvom različitog obrazovanja i obrazovne razine uvijek imati poteškoća da udovolji svima. Danas jednostavno nije moguće vladati svime. No to ne znači da bi mogao napustiti svoju izobrazbu čim je napustio fakultetske klupe. Previše je odgovornosti ako bi ljudi koji su mu, kako se kaže, povjereni ostali bez ispravnih vjerskih informacija uslijed njegova nemara. Dakako da postoje i objektivne poteškoće, tj. ono što se nakon Koncila mislilo „prereći” da bi bilo pristupačnije razumijevanju ljudi današnjega doba. No to bi upravo moralo biti poticaj da se ne napuštaju daljnji naponi i pokušaji.

Za sada bih, međutim, htio iznijeti samo jednu misao. Kršćanstvo nije jednostavno ideja da se protumače svijet i stvarnost koja bi, zatim, morala siliti ljude da je slijede. Kršćanstvo je u prvom redu događanje, i to novo, od Boga započeto događanje koje preobrazuje ljude i njihove veze kako prema Bogu tako i prema ljudima, i to sve u smislu njihove vlastite težnje za oslobođenjem i smislom života. Po-

treba da se nešto teoretski dokaže većinom skriva pretpostavku da to što se želi ili mora dokazima potvrditi dolazi izvana, nametnuto, što treba prihvatiti jer nema drugoga, kao što se čovjek drži primoran carinskih propisa. Ako se ljudi često pitaju je li kršćanstvo istinito, bojim se da se premalo osjeća njegova dobrotu. Dakako da se znanstveno može dokazati korist i hranjivost kruha, ali gladnomu toga ne treba; potreban mu je kruh.

Rečeno je ranije da živimo u vrlo izmijenjenim prilikama, te da bi odgoj za pastoralnu djelatnost morao voditi računa o tom. Ne mislim ovdje toliko na mogućnost novih sredstava, pogotovo ne onih tehničkih, koliko god bile od koristi, nego na jednu vrlo važnu promjenu koja bi nam morala biti vazda pred očima.

Stari se još sjećaju da smo nekada živjeli u javnoj kršćanskoj atmosferi. Bilo je građanski ili seljački pristojno ići u crkvu, barem na veće blagdane, krstiti se, vjenčavati i pokapati u Crkvi, držati se „naših starih običaja” religije otaca. Svećenik je zauzimao svoje važno društveno mjesto, bio sa svojim maticama i vjeronaukom ujedno činovnik i države i Crkve. Pripremao se, dakle, u sjemeništu da zauzme to dosta jasno definirano službeno javno mjesto. Svijet ga je trebao kao i druge javne službe, jer je taj svijet barem izvana, po etiketi, bio kršćanski. Koliko je tko doista bio kršćanin to je druga stvar, ali u tom kontekstu nije važno. Crkva je tu izgledala pomalo kao država koja ima svoje podanike, već od njihova rođenja, koji priznaju Božju vlast na nebesima a donekle i na zemlji, te nastoje izvršavati barem onaj minimum dužnosti ili priličnosti koji se od njih zahtijevao. Postojala je, dakako, i neka grupna solidarnost između članova Crkve, barem negativna, s obzirom na druge koji joj nisu pripadali, ali je to postojalo uglavnom zakonom naravne kohezije grupe. Neka posebna ljubav jednih prema drugima i napokon prema svima bila je posebna krepost, ali nije bila bitna za postojanje takvoga društva.

Danas je sve to, dakako, prilično drukčije. Ne samo u nas nego i drugdje. Toga društvenog kršćanstva kao samo po sebi razumljive boje društva više nema. Nema više državne ni

društvene religije, ako pojam društva uzmemo u današnjoj upotrebi riječi. Tu je ta fundamentalna promjena koja nećinovo zahvaća pastoral, te onda i odgoj za tu djelatnost.

Temeljno je, naime, pitanje u današnjem času koliko se ponajprije komunikacija između kršćana a zatim i njihova komunikacija s ostalim ljudima s kojima žive zajedno temelji doista na evanđeoskim motivima i načelima. U toj mjeri se, naime, tek može govoriti o stvarnom kršćanskom zajedništvu. A kršćanstva bez *vlastitog* zajedništva nema. Ili, ako drukčije formuliramo: jesu li za odnose, za veze između kršćana i kršćana prema drugim ljudima najmjerodavniji evanđeoski motivi i načini ili smo tim ljudima bliski (bližnji!) *više* zato što smo zemljaci, što govorimo istim jezikom, što smo domaći, naši, što se zajedno bunimo protiv nekoga ili nečega ili, možda, što zajedno navijamo za Dinamo?

Mislim da je raščišćavanje toga pitanja temeljno i bitno polazište svakog današnjeg pastoralnog rada. U tom smjeru se ostvaruje smisao i značenje pojma evangelizacije.

Ako iskreno i bez predrasuda promotrimo te naše međusobne veze, onda mi se čini da tih kršćanski, evanđeoski motiviranih veza nema baš mnogo niti su posebno jake. Situaciju smo naslijedili, jer, kako je već rečeno, u prošlosti nisu za opstanak Crkve bile toliko važne, kad je svatko bio kršćanin već samim tim što se rodio u to društvo kršćanske boje. Budući da tih pretpostavki danas više nema ili samo u skromnoj mjeri, to je, držim, danas prvotna i temeljna zadaća pastora da izgrađuje kršćansko zajedništvo i kršćansku zajednicu koja bi stajala na sada novim (jer ih je ranije jedva bilo) *evanđeoskim vezama između ljudi kao na temeljnim vrednotama*.

To nije nipošto lak posao, jer zahtijeva zapravo prilično novu motivaciju čovjeka za njegove odnose i veze prema drugima. Zna se, međutim, koliko je teško mijenjati motivacije. Valjalo bi učiniti da najprije ljudi koji se smatraju kršćanima otkriju u svjetlu evanđelja nadnaravnu vrijednost i bogatstvo drugoga čovjeka, da im taj postane dragocjenost, tako da kršćansko suživljenje u smislu i radi evanđelja postane doista *prvi* bonum commune, tj. da evan-

deoski odnosi postanu doista sredstvo komunikacije prema drugim ljudima. Što se konkretnijega tiče ima o tim vezama dosta u Evanđelju počevši od nekih vrlo jasnih, ali malo uvaženih, zahtjeva Govora na gori, razlaganje kojih moramo sada ostaviti po strani. Bilo bi svakako potrebno da se više bavimo tim danas ključnim tekstovima.

Ako je to usmjerenje na formalno kršćansku zajednicu od prvotne važnosti, onda bi odgoj za pastoralni rad morao u prvom redu početi tim smjerom te imati to u prvom redu pred očima.

Iz vlastitog iskustva znam da je ta dimenzija – ne znam kako je sada – bila u našem odgoju dosta zanemarena. Nije se osjećala potreba. Bili smo svi, dakako, dobri prijatelji, ali uglavnom zato što smo tako dugo bili zajedno te se međusobno pomagali. No nikada nije bilo ni rasprave ni razmišljanja o izgrađivanju međuljudskih veza na osnovi baš evanđeoskih zahtjeva. Možda se nekad usput spomenulo. Odgoj za duhovnost išao je vrlo individualističkim putovima. Sav se napor koncentrirao na individualno stjecanje kreposti temeljeći se često na djetinjoj ambiciji da čovjek bude u redu pred posljednjim pretpostavljenim, tj. pred Bogom, tako da se pogled gotovo isključivo upirao na vlastiti ja i njegove odlike ili manjke. Veza s drugima išla je svojim naravnim putovima i stranputicama.

Sjemenište upravo kao skupina ljudi koji više godina žive zajedno i zajedno s poglavarima moglo bi biti izvrsna škola svjesnog evanđeoskog življenja i eksperimentiranja u tom smislu, tako da bi mladi svećenik mogao steći jasnu

iskustvenu sliku koje to bogatstvo unosi evanđeosko shvaćanje i oblikovanje međusobnih ljudskih veza i odnosa i otvoriti se u tom smislu. To bi zatim mogao i morao prenijeti ljudima „na terenu” otvarajući i njih za vrijednost drugoga čovjeka i za bogatiji međusobni život, kao što je Krist otvorio svojim učenicima oči za takav život kad im je pokazao i dao Novu zapovijed. Nije ta kršćanska ljubav ništa sentimentalno, nego pronalaženje stvarnosti i vrijednosti cjelokupnoga drugoga čovjeka za međusobni život. Kada bi se to barem donekle ostvarilo, ne bi bilo potrebno da se kršćanstvo oslanja na druge njemu strane motive zajedništva a čovjek ne bi bio samo još jedna korisna jedinica u borbi za društveno važenje grupe.

To su veliki i vrlo teški zadaci, jer, na žalost, za sada nemamo mnogo predložaka ni živih uzora u tom smislu. Do sada nisu bili možda toliko potrebni. Sada jesu.

Tu bi se napokon našla i ona organička veza između načina života u sjemeništu i kasnije sredine, tako da bi život u pastvi mogao biti vrlo smislen nastavak onoga što se započelo i oblikovalo u sjemeništu.

+ + +

Vjerujem da će mnogi prigovoriti zašto se nisam osvrnuo još na ovu ili onu važnu stvar, potrebu ili želju. Mogu odgovoriti da nisam želio biti ekskluzivan a znam da će govor o tim stvarima uvijek biti u nedostatku. No nadam se da ono što sam ovdje iznio može biti poticaj za daljnje razmišljanje i daljnje doprinose.